

ALMA BRAZIŪNIENĖ, KOTRYNA REKAŠIŪTĖ
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Oto fon Mauderodės spaudiniai LMA Vrublevskių bibliotekoje

Anotacija. 2022-aisiais sukako 170 metų nuo vieno svarbiausių XIX a. lietuviškosios knygos spaustuvininkų – Oto fon Mauderodės (Otto von Mauderode, 1852–1909) – gimimo. Šia proga Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje 2022 m. gegužės 30 – birželio 30 dienomis veikė paroda, skirta šio spaustuvininko gimimo metinėms paminėti. Joje eksponuoti Bibliotekoje saugomi leidiniai: knygos, brošiūros, periodiniai leidiniai, atsišaukimai, žemėlapiai. O. von Mauderodės spaustuvė paliko reikšmingą pėdsaką lietuviškos knygos istorijoje. Joje pasirodė beveik visi reikšmingiausi Mažosios Lietuvos lietuviški spaudiniai, taip pat apie 800 Didžiąjai Lietuvai skirtų leidinių. Spaudos draudimo laikotarpiu O. von Mauderodės įmonė buvo viena pagrindinių, spausdinusių knygas lietuvių kalba lotyniškais rašmenimis (kontrafakcinius leidinius). Kaip spaustuvininko, O. von Mauderodės reikalavimai leidinių poligrafiniai kokybei buvo aukšti, jis itin rūpinosi meniniu knygų apipavidalinimu. O. von Mauderodės spaudos įmonė glaudžiai bendradarbiavo su įvairiomis XX a. pradžios Lietuvos ir JAV lietuvių leidyklomis, redakcijomis ir knygynais (pavyzdžiui, Marijos Šlapelienės Vilniuje), vertėsi lietuviškų knygų prekyba, turėjo knygyną, prekiausį ne tik savo, bet ir kitų leidėjų spaudiniais ir kt. Už įvairiapusę veiklą O. von Mauderodės firma ne kartą buvo įvertinta įvairiais apdovanojimais. Šios apžvalgos tikslas – remiantis parodoje eksponuota medžiaga, aptarti O. fon Mauderodės kelią „spaustuvininkų kunigaikščio“ įvaizdžio link ir šios spaudos įmonės produkciją, saugomą Bibliotekoje. Joje esanti kelių šimtų leidinių sankaupa liudija O. fon Mauderodės spaudos įmonės produkcijos apimtį ir aukštą jos kokybę.

Esminiai žodžiai: Oto fon Mauderodė (Otto von Mauderode); spaudos istorija; spaudos produkcija; Tilžė; Mažoji Lietuva; Didžioji Lietuva; spaudos draudimas; kontrafakciniai leidiniai; periodika; Vydūnas; *art nouveau*; Adomas Brakas; Vincas Kudirka; Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka.

Oto fon Mauderodės spaustuvė, veikusi 1881–1944 metais Tilžėje (dabar Sovetskas, Kaliningrado sritis, Rusija), suvaidino svarbų vaidmenį lietuviškos knygos istorijoje. O. fon Mauderodė buvo kilęs iš Braunšveigo kunigaikščio tarėjo Oto Oteno (Otto Othen) giminės, taigi turėjo aristokratiško kraujo. Jis ir jo palikuonys padarė spaustuvę didžiausia ir pajėgiausia spaudos įmone ne tik Mažojoje Lietuvoje, bet ir viena geriausių to meto Vokietijoje. Kaip pažymi Domas Kaunas, įmonė buvo ne tik techniškai ir ekonomiškai stipri, bet ir „komerciniais ryšiais glaudžiai susijusi su Rusijos caro uždraustų Didžiosios Lietuvos lietuviškų knygų lotyniškuoju raidynu leidyba“ (Kaunas 2009, 176). Šios spaustuvės nuopelnai Lietuvos knygos istorijai įspūdingi: čia buvo išspausdinta 12 periodinių ir 330 neperiodinių leidinių lietuvių kalba, skirtų Mažajai Lietuvai (beveik visi reikšmingiausi Mažosios Lietuvos lietuviški spaudiniai), ir net 800 knygų bei periodikos – Didžiąjai Lietuvai (spausdinta antikvos šriftu). Tai buvo viena pagrindinių spausuvių, spaudos draudimo laikotarpiu spausdinusių knygas lietuvių kalba (kontrafakcinius leidinius).

O. fon Mauderodė profesiją rinkosi kryptingai – buvo spaustuvininkas iš pašaukimo. 1867 m. tėvai jaunąjį Otą nusprendė leisti mokytis į dinastinę Johano Heinricho Posto (Johann Heinrich Post) spaustuve Tilžėje. Su dideliu susidomėjimu ėmėsis spaustuvininko amato, vėliau O. fon Mauderodė patirtį ir žinias gilino Įsručio (dab. Černiachovskas, Kaliningrado sritis, Rusija), Berlyno, Vienos, Miuncheno ir kitose spaudos įmonėse. Po septynerių svetur praleistų metų jis grįžo į Tilžę ir ten kartu su jaunesniuoju broliu Hugu fon Mauderode (1856–1915) įkūrė savo spaustuve. Ambicingi pradedančio spaustuvininko užmojai ir darbštumas sulaukė stulbinamo pasisekimo. Rytų Prūsijoje O. fon Mauderodės įmonė pranoko visas spaudos įmones savo technine įranga ir pajėgumu, tapo viena moderniausių XX a. pradžios poligrafijos įmonių Vokietijoje, net turėjo savo filialą Berlyne.

Įmonėje buvo litografijos ir cinkografijos skyrius, knygrišykla, knygynas, čia buvo leidžiama periodika: Mažajai Lietuvai skirtas laikraštis *Nauja lietuviška ceitunga* ir dienraštis *Tilsiter Allgemeine Zeitung* vokiečių kalba. 1913 metais šioje spaudos įmonėje dirbo 200 darbininkų, ji turėjo keturis linotipus, tris rotacines, penkias knygų ir tris litografinės spaudos, 14 pagalbinių mašinų (Kaunas 1987, 137). Reikšmingiausių leidinių spausdinimui O. fon Mauderodė turėjo įsigijęs specialų šriftą ir puošnius ornamentus (Kaunas 2009, 176). Už aukštą spaudinių kokybę įmonė įvairiose parodose yra laimėjusi sidabro ir aukso medalių. 1897 m. pačiame Tilžės centre buvo baigtas statyti specialiai suprojektuotas ir moderniai įrengtas O. fon Mauderodės spaudos įmonės pastatas, tapęs miesto puošmena. O. fon Mauderodė svajojo ir apie nuosavą popieriaus fabriką, bet šios svajonės nespėjo įgyvendinti. Kaip spaustuvininkas, jis buvo labai reiklus poligrafinei leidinių kokybei, rūpinosi knygų aparais, spausdino didžiausio asortimento ir aukščiausios rūšies spaudinius (Kaunas 1996, 264).

1891 m. Tilžėje vykusioje verslininkystės parodoje O. fon Mauderodės įmonė už įvairiapusę veiklą buvo apdovanota sidabro medaliu, o 1895 m. tokioje pat parodoje Karaliaučiuje vėl pelnė sidabro medalį. Vis dėlto didžiausią įvertinimą bendrovė gavo 1905 m. Tilžėje surengtoje verslininkystės parodoje – aukso medalį ir pirmąją Tilžės miesto garbės premiją (Kaunas 1996, 283). Parodoje O. fon Mauderodė eksponavo spausdinimo, litografijos bei knygrišybos mašinas, rodė, kaip šie įrenginiai veikia. Eksponatai sulaukė didelio pasisekimo ir atgarsio – tokių įrenginių nebuvo galima pamatyti jokiose kitose provincijos parodose. Ši paroda buvo gerai išreklamuota O. fon Mauderodės leidžiamame laikraštyje *Tilsiter Allgemeine Zeitung*. Bendrovė taip pat buvo pristatyta valstybiniam aukso medaliui, bet dėl nežinomų priežasčių jis nebuvo skirtas nė vienam Tilžės parodos dalyviui. O. fon Mauderodės spaudos įmonės įvertinimai (aukso ir sidabro medaliai), naujai suprojektuoto ir 1897 m. baigto statyti modernaus įmonės pastato atvaizdas atspindėti firmos dokumentuose (susirašinėjimui skirtame firminiame popieriuje ir vokuose).

O. fon Mauderodės spaudos įmonė palaikė glaudžius ryšius su įvairiomis XX a. pradžios Lietuvos ir JAV lietuvių leidyklomis, redakcijomis ir knygynais (pavyzdžiui, Marijos Šlapelienės Vilniuje), vertėsi lietuviškų knygų prekyba (knygyne prekiauta ne tik savo, bet ir kitų leidėjų spaudiniais), išleido du savo įmonės prekybos katalogus. Su lietuviais O. fon Mauderodę siejo ir giminystės ryšiai – jis buvo vedęs turtingo Smalininkų ūkininko Kristupo Albušaičio dukterį, kurios nemažas kraitis prisidėjo prie spaudos įmonės plėtros ir suklestėjimo (Kaunas 1996, 272). Vadovaujančias pareigas įmonėje ėjo vietos lietuviai Danielius Tulevaitis, Jonas ir Mikėlis Kiošiai. Tačiau šeimininis O. fon Mauderodės gyvenimas nesusiklostė – žmona mirė antraisiais santuokos metais ir paliko našlaičiu vienturtį sūnų Egoną fon Mauderodę (1889–1927). Užaugęs jis perėmė tėvo įmonę. Po Egono mirties spaustuvei vadovavo našlė Mina ir sūnus Otas (g. 1917).

Įmonė nuolat plėtė spaudos repertuarą ir buvo pasiruošusi naujovėms. Dideliais tiražais leidžiami kalendoriai visada buvo pelningi – 1908 m. Prancūzijoje O. fon Mauderodės įmonei

buvo išduotas patentas, kuriuo leidykla įsigijo autorines vienerių metų sieninio kalendoriaus leidybos teises (*Espacenet*). Patentą išdavė Nacionalinis pramoninės nuosavybės biuras Paryžiuje. Patente smulkiai aprašyta, kaip 1909 metų kalendorius turi atrodyti: sudarytas iš popieriaus lapų bloko, nuo kurio kiekvieną dieną nuplėšiamas lapelis; kiekvienas kalendoriaus lapelis turėjo būti iliustruotas paukščio, gyvūno (laukinio arba naminio), žuvies, roplio, vabzdžio ir kt. atvaizdais; jie galėjo būti spalvoti arba nespelvoti, su lotyniškais ar kitos kalbos pavadinimais. Kalendoriuje taip pat turėjo būti trumpas vaizduojamojo objekto aprašymas. Toks kalendorius teikdavo žinių apie gamtą bei gyvūnus jaunimui ir visiems kitiems, buvo paklausus ir įmonei finansiškai naudingas.

O. fon Mauderodė buvo ne tik sumanus ir gabus poligrafikas, bet ir geras vadybininkas. Savo įmonės nuopelnais ir įvertinimais jis didžiavosi ir mokėjo šiuos nuopelnus reklamuoti. Tai atsispindi įmonės korespondencijoje. Susirašinėjimui su užsakovais vartoti firminiai vokai ir firminis popierius: išvaizdūs, skoningai apipavidalinti, spalvoti, iškart rodantys korespondentui, su kokio lygio įmone turimas reikalas. Firminį susirašinėjimo popierių puošia O. fon Mauderodės laimėtų įvertinimų parodose – sidabro bei aukso medalių – atspaudai. Kartu jie rodo įmonės poligrafinį pajėgumą. Laiškų, rašytų ant firminio O. fon Mauderodės įmonės popieriaus, gausu LMA Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje esančiuose laikraščio *Litwa* (F249), Anso Bruožio (F85) ir Augustino Janulaičio (F267) fonduose. Susirašinėjama buvo įvairiais su knygų leidyba ir spausdinimu susijusiais klausimais: popieriaus parinkimo, spausdinimo, įrišimo, leidinių kainų, platinimo ir kt. Korespondencijoje su Didžiosios Lietuvos užsakovais įmonės vardu reikalus daugiausia tvarkė Danielius Tulevaitis (Tuleweit), ejęs aukštas pareigas O. fon Mauderodės spaudos įmonėje. Laiškus jis rašė lietuvių kalba.

Kartu O. fon Mauderodė buvo socialiai atsakingas verslininkas: sukūrė naujų darbo vietų (taip pat ir vietiniams Tilžės lietuvininkams), savo įmonės darbuotojams buvo įkūręs paramos fondą nelaimės ar ligos atveju, buvo mėgiamas tilžiškių ir savo įmonės užsakovų. Jo atjautą ir geranoriškumą liudija nekrologo, išspausdinto *Naujoje lietuviškoje ceitungoje* 1909 m. sausio 19 dieną, žodžiai: „buvo žmogus labai meilingo būdo, todėl ne dyvai, kad žmonės mielai jį lankydavo, jam savo spaudos darbus paduodami, <...> labai teisingas kupčystėje buvo ir nei vienam per brangiai neatimdavo. <...> Savo darbininkams buvo Otto v. Mauderodė labai geras ponas. Pats darbininku buvęs, žinojo jis, kaip jiems ant širdies yra ir kožnas darbininkas rado prie jo užstojimą, jei jam kur neteisybė nusidavusi buvo.“ (*Nauja lietuviška ceitunga* 1909, 1)

LMA Vrublevskių bibliotekoje sukauptus O. fon Mauderodės spaudos įmonėje išspausdintus leidinius pagal adresatą galima sugrupuoti į dvi grupes – skirtus Mažosios arba Didžiosios Lietuvos skaitytojams. Šioje apžvalgoje kiekvienos grupės spaudiniai aptariami teminiu požiūriu.

Mažajai Lietuvai skirti leidiniai. Vienas ištikimiausių O. fon Mauderodės įmonės klientų buvo Vydūnas (tikr. Vilhelmas Storosta, 1868–1953) – žymiausias Mažosios Lietuvos kultūros ir visuomenės veikėjas, filosofas ir rašytojas. Pradėjęs kurti XIX a. pabaigoje, jis parašė įvairaus žanro kūrinių: grožinės literatūros, filosofijos traktatų, daugiau nei 40 scenos veikalų (komedijų, dramų, misterijų, tragedijų ir kt.). Trys ketvirtadaliai visų Vydūno leidinių pasirodė Tilžėje, O. fon Mauderodės spaustuvėje. Vydūnas nuolat bendradarbiavo su O. fon Mauderode, šio įmonė kasmet išspausdindavo vidutiniškai po tris Vydūno knygas, rečiau – keturias ar šešias. Vydūno tekstų rinkimas O. fon Mauderodės įmonėje buvo pavedamas geriausiems šios spaustuvės specialistams, o pati įmonė net turėjo nusiliedinusi vadinamąją *vydūniškąją* šriftą. Leidžiant knygas, dalyvaudavo ir pats Vydūnas, jis taip pat buvo veiklus savų knygų apipavidalinimo dalyvis.

Formos požiūriu Vydūno knygos labai individualios ir originalios. Vydūnas vertino ir puoselėjo knygos kultūrą. Tai rodo žinomų menininkų – Adomo Brako (1886–1952) (*Vadovas lietuvių kalbai pramokti*, 1912), Antano Žmuidzinavičiaus (1876–1966) (*Sigutė*, 1914) ir kt. – itin meniškai, gerame popieriuje išspausdinti ir profesionaliai įrišti Vydūno kūriniai. Jie išsiskiria savita grafika ir apipavidalinimu (*Lietuvos pasakėlė*, 1913; *Vargšas ir besotis*, 1914; *Tėviškė*, 1908). Daugumos Vydūno leidinių viršeliai spalvoti, pagal *art nouveau* stiliaus reikalavimus sukurta šrifto, teksto ir puslapių kompozicinė dermė (*Sigutė*, 1914).

Visos Vydūno filosofijos knygos pasirodė 1907–1911 metais. Filosofijos traktate *Mirtis ir kas toliau* (1907) Vydūnas aiškino sąmonės likimą, nutrūkus fizinei kūno egzistencijai. Kitame filosofiniame veikalė *Slaptinga žmogaus didybė* (1907), dėmesį skyrė žmonijos sąmonėjimo priežastims ir riboms aptarti. Žymiausias Vydūno leidinys Mažosios Lietuvos lietuviškos knygos istorijoje – filosofijos veikalas *Apsišvietimas* (1909). Šiame leidinyje, padariusiame nemažą poveikį lietuvių visuomeninei minčiai, Vydūnas gilinosi į pažinimo galimybes, mokslo bei kūrybos santykį.

Iki 1920 m. pasirodė 15 Vydūno dramos kūrinijų. Pirmasis dramatinės trilogijos žanro kūrinys *Kur prots!*, išspausdintas O. fon Mauderodės įmonėje 1907 metais. Pradėjus steigti jaunimo draugijoms, išaugo scenos veikalų poreikis. 1907–1913 m. O. fon Mauderodės spaustuvėje išleistos Vydūno komedijos – nedidelės apimties, prieinamos bet kokiam vaidintojų mėgėjų būreliui (*Kur prots!*, 1907; *Piktoji gudrybė*, 1908; *Jonuks mergų bijąs*, 1908). Dažniausiai vaidinta pjesė – *Tėviškė*, parašyta 1902, išspausdinta – 1908 metais. Joje paliestas skaudus to meto reiškiny – nutautėjimo problema.

Beveik dešimtmetį rengtas Vydūno lietuvių kalbos vadovėlis *Vadovas lietuvių kalbai pramokti* (1912) buvo skirtas lietuviams, norintiems tobulinti lietuvių kalbos žinias, taip pat lietuvių kalbos kursų vedėjams. Leidinys meniškai iliustruotas dailininko A. Brako etnografiniais piešiniais, išskirtinumo jam suteikia leidinio grafika. Rengdamas šį vadovėlį, Vydūnas rėmėsi Frydricho Kuršaičio (Friedrich Kurschat, 1806–1884), Kazimiero Jauniaus (1848–1908), Jono Jablonskio (1860–1930) ir kt. darbais. Iš šio vadovėlio lietuvių kalbos mokėsi žymus vokiečių baltistas Viktoras Falkenhanas (Viktor Falkenhahn, 1903–1987).

O. fon Mauderodės spaustuvėje 1916 m. dienos šviesą išvydo Vydūno parengtas žodynas *Vokiečių–lietuvių žodžių rinkinys*, o 1918 m. – iš anglų kalbos Vydūno versta vieno garsiausių vėlyvojo romantizmo atstovų Alfredo Tenisono (Alfred Tennyson, 1809–1892) poema *Enokas Arden*. Nors Vydūnas ir buvo vienas iš produktyviausių O. fon Mauderodės spaustos įmonės autorių, tarp Mažosios Lietuvos skaitytojų jo kūriniai nebuvo itin populiarūs – paprastiems valsietiškos prigimties skaitytojams buvo sunku iki galo suvokti jo filosofinių veikalų esmę.

O. fon Mauderodės įmonė spausdino 12 pavadinimų Mažajai Lietuvai skirtus periodinius leidinius lietuvių ir vokiečių kalbomis. Kai kuriuos iš jų leido pati O. fon Mauderodės spaustos įmonė, pavyzdžiui, didžiausią ir įtakingiausią Mažosios Lietuvos periodinį leidinį *Nauja lietuviška ceitunga*, ėjusį 1890–1922 metais įvairiu dažnumu (dažniausiai du tris kartus per savaitę) ir spausdintą gotiškais rašmenimis. Laikraštis buvo leidžiamas su priedais *Kaimynas* (nuo 1896) ir *Laukininkas* (nuo 1910 metų). Laikraščio redaktoriumi 1890–1923 m. dirbo Mažosios Lietuvos visuomenės ir raštijos veikėjas, O. fon Mauderodės spaustuvės raidžių rinkėjas Mikelis Kiošis (1868–1927). Laikraštis buvo pelningas ir populiarus – 1897 m. tiražas siekė iki 2300, 1910 m. – 3550 egzempliorių. Iki 1907 m. *Nauja lietuviška ceitunga* buvo gana lietuviškas leidinys, skelbęs žinias apie lietuvininkų kultūrinį judėjimą, straipsnius apie Didžiosios Lietuvos aktualijas. Laikraštyje bendradarbiavo žinomas Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjas Jurgis Zauerveinas (Georg Sauerwein, 1831–1904) ir kt. Nuo 1907 metų, Prūsijos valdžiai vis labiau spaudžiant ir grasinant leidejui, *Nauja lietuviška ceitunga* pamažu tapo provokiška, taikėsi prie Vokietijos

valdžios politikos. Ilgainiui laikraščio populiarumas slopo, leidinys nebedavė pelno ir buvo sustabdytas. Nuo 1884 m. O. fon Mauderodė leido įtakingą vokišką periodinį leidinį *Tilsiter Anzeiger*, vėliau pervadintą *Tilsiter Allgemeine Zeitung* (leistas iki 1943 metų). Laikraštį daugiausia skaitė vietos vokiečiai, jo būta ištis populiarus – tiražas siekė apie 10 tūkst. egzempliorių.

O. fon Mauderodės spaustuvėje buvo spausdinama protestantų lektūra, kurios paskirtis buvo stiprinti religinę sąmonę, veikti pasaulėžiūrą. 1899 m. išėjo svarbiausia protestantų tikėjimo pagrindų priemonė – Martyno Liuterio (Martin Luther, 1483–1546) *Didysis katekizmas*, lietuvių kalba pasirodęs tik tą vienintelį kartą. Jis buvo skirtas suaugusiems skaityti namie, atsižvelgiant į skaitytojų amžių, išspausdintas stambiu šriftu. Spaustuvėje taip pat pasirodė 1908 m. laidos antikvos šriftu išspausdinta *Biblija*. Jauniesiems skaitytojams buvo skirtas *Raktelis arba pradžiamokslis evangeliškiems lietuvių vaikams* (1913), taip pat viena iš nedaugelio jaunimui skirtų knygų – religinės raštijos kūrėjo Ernsto Gotlybo Voltersdorfo (Ernst Gottlieb Woltersdorf, 1725–1761) *Lekianti gromata evangelišku žodžių jauniesiems* (1912).

Neatskiriami surinkiminių ir evangelikų namuose vykstančių apeigų dalimi tapo pamokslai. Tai buvo didelės apimties, neretai iliustruoti, įvairaus turinio leidiniai. Populiariausi buvo išdėstyti pagal kalendorių. Seniausias iš tokių leidinių – Karaliaučiaus universiteto profesorius Christiano Langhanzeno (Christian Langhansen, 1660–1727) parengtas *Trumpas ir prastas išguldymas evangelijų*. Pirmoji šio leidinio laida pasirodė 1750 m., paskui – 1820, 1869, 1879 ir 1902 metais. Parodoje eksponuotas O. fon Mauderodės spaustuvėje išleistas paskutiniosios – 1912 metų – laidos egzempliorius.

Gausiausias Mažosios Lietuvos lietuvių raštijos žanras buvo religinė poezija. Giesmes kūrė dauguma XIX–XX a. pr. lietuviškų knygų autorių, tad leidiniai labai įvairūs – tiek savo apimtimi ir turiniu, tiek meniškais įrišais. Prie giesmynų kūrimo prisidėjo baptistai (protestantų atšaka), daug dėmesio skyrė giedojimui. Parodoje eksponuotas apie 1912 m. baptistų veikėjo Martyno Kairio parengtas ir O. fon Mauderodės spaustuvėje spausdintas giesmynas *Naujos giesmių knygos* bei raštijos darbuotojo Mikelio Kundriaus 1905 m. iš vokiečių kalbos verstas giesmynėlis, apimantis 370 giesmių, *Kelionės arba keleiviams į Zioną*.

O. fon Mauderodės spaustuvė išspausdino vieną svarbiausių XIX a. veikalų – Tilžės mokytojo, Lietuvių literatūros draugijos (vok. *Litauische literarische Gesellschaft*, veikė 1879–1925) nario Christiano Barčo (Christian Bartsch, 1832–1890) parengtą dviejų dalių rinkinį *Dainų balsai. Melodieen litauischer Volkslieder* (1886 ir 1889) su natomis. Tai buvo visus XIX a. lietuvių liaudies dainų ir melodijų tyrimus apibendrinantis veikalas, pripažintas mokslo ir kultūros visuomenės. Juo rėmėsi minėtos Draugijos pirmininkas, aktyvus lietuviškų giesmių tyrinėtojas Karlas Teodoras Valdemaras Hofheincas (Karl Theodor Waldemar Hoffheinz, 1823–1907), 1894 m. O. fon Mauderodės spaudos įmonėje išleidęs jų melodijų rinkinį *Giesmių balsai*.

1912 m. O. fon Mauderodės spaustuvėje išėjo dvarininko, visuomenės ir kultūros veikėjo, Lietuvių literatūros draugijos nario Hugo Šojaus (Hugo Scheu, 1845–1937) su lietuvių raštijos veikėju Aleksandru Teodoru Kuršaičiu (Alexander Theodor Kurschat, 1857–1944) parengtas veikalas *Pasakos apie paukščius* (vok. *Žemaitische Tierfabeln*). Originalus ir lietuvių kalbos mokslui svarbus leidinys – spaudos darbuotojo Viliaus Kalvaičio (1848–1914) parengta ir 1910 m. išspausdinta *Lietuviškų vardų klėtelė*. Joje surinkta 15 tūkst. Mažosios Lietuvos asmenvardžių, vietovardžių, smulkiosios tautosakos. Daugiausia medžiagos imta iš gyvosios žmonių kalbos, kai kas – iš spausdintų šaltinių.

Universalaus turinio literatūrai priskirtinos bibliografinės priemonės (retrospektyvinės lietuviškų knygų rodyklės, bibliotekų, knygynų katalogai) ir kalendoriai. 1913 m. spaustuvėje pasirodė Mažosios Lietuvos lietuviškos spaudos ir kultūros istoriko, bibliografo ir poligrafi-

ninko Anso Bruožio (1876–1928) parengta bibliografinė apžvalga *Prūsų lietuvių raštija*, kurioje užregistruota apie 800 leidinių, išleistų nuo XVI amžiaus iki 1913 metų. Nors ir su trūkumais, A. Bruožio leidinys gerokai išplėtė lietuvių bibliografiją. 1906 metais šioje spaustuvėje buvo išspausdinta to paties autoriaus parengta pirmoji lietuvių politinio sąjūdžio istorinė apžvalga *Prūsų lietuviai*. Taip pat pasirodė katalogų – 1902 m. spaudos darbuotojo Jurgio Lapino (1856–1932) Mažajai ir Didžiajai Lietuvai skirtas 40 puslapių prekybos katalogas *Kataliogas lietuvisku knygy, gaunamy per J. L.* Jame surašytos 364 knygos, albumai, natų sąsiuviniai, periodiniai leidiniai, paveikslėliai.

Lietuvos bibliotekose itin retas leidinys – 1905 m. O. fon Mauderodės spaustuvėje spausdintas raštijos darbuotojo Jokūbo Meikio dviejų dalių laiškų rašymo vadovas *Meilės gromatnyčia*. Leidinys itin originalus, skirtas lietuvių jaunimui. Pirmąją šios knygos dalį sudaro meilės, antrąją – kitokio turinio laiškų pavyzdžiai.

Geografijos žinių buvo galima rasti kelionių knygose. Viena populiariausių – latvio Janio Aleksandro Freijaus (Jānis Aleksandrs Freijs, 1863–1950) parengta *Kelionė per Egiptą, Palestiną, Siriją, Mažąją Aziją...* Šios knygos originalas pasirodė 1895 m. Rygoje, netrukus ji buvo išversta į estų ir vokiečių kalbas, o 1902 m. Mažosios Lietuvos visuomenės ir politikos veikėjo, O. fon Mauderodės spaustuvės darbuotojo Mikelio Kiošio – ir į lietuvių kalbą. Leidinyje gausu kultūrinės medžiagos: žinių apie įvairių kraštų geografiją, etnografiją, skirtingą tautų raštą, Aleksandrijos biblioteką ir jos 700 tūkst. papiruso ritinių istoriją.

Didžiosios Lietuvos skaitytojams skirti leidiniai. Kontrafakiniai religinės (maldaknygių, giesmynų, katekizmų, šventųjų gyvenimų ir pan.), mokomosios (elementorių) literatūros leidiniai ar kalendoriai sudarė didžiąją Lietuvai skirtų O. fon Mauderodės spaustuvės produkcijos dalį. Antraštiniame lape paprastai būdavo nurodomi metai iki spaudos draudimo 1864-aisiais arba 1879-ieji, kai vilniškis leidėjas Juozapas Zavadskis (Józef Zawadzki, 1781–1838) buvo gavęs leidimą legaliai išleisti kelias lietuviškas knygas. Nurodoma leidimo vieta: Vilniuje, Juozapo Zavadskio spaustuvė. Iš tikrųjų šias knygeles spausdino O. fon Mauderodės spaustuvė Tilžėje XIX a. 9–10 dešimtmečiais. Dalis knygelių iš karto būdavo įrašama spaustuvėje, dalis – parduodama knygnešiams neįrašytos.

Ypač dideliais tiražais buvo spausdinami kalendoriai, turėję didelę skaitytojų, ypač valstiečių, paklausą. Antai 1891–1894 metų *Lietuviški kalendoriai* su kontrafakiniais duomenimis buvo išleisti 14–15 tūkst. egzempliorių tiražu. Dalis šios produkcijos buvo iliustruota, savininkai mėgdavo iliustracijas (raižinius) dar nuspalvinti ranka patys. Šių kontrafakcinių leidinių žanrai kartais sunkiai apibrėžiami. Antai iliustruotuose elementoriuose (*Naujas lamentorius su abrozeleis*, 1891) greta mokomosios medžiagos būdavo pateikiama ir įvairių bendresnio pobūdžio žinių, pavyzdžiui, „Ką lietuvis turi žinoti?“.

Rusijos valdžios cenzūra visai kliudė platinti Mažojoje Lietuvoje išspausdintas knygas. Vytautas Merkys rašė: „O. fon Mauderodės prašomas, Vokietijos konsulas Kaune 1904 m. rugpjūčio 14 d. kreipėsi į Vilniaus užsienio cenzūros atskirąjį cenzorių P. Izenflamą, kad nedarytų kliūčių lietuviškai spaudai įvežti. Cenzorius atsakė, kad O. fon Mauderodės leidiniai yra pažymėti vilniške Zavadskio firma (kontrafakiniai), todėl negali būti įsileisti“ (Merkys 1994, 386). Vis dėlto kontrafakcinių leidinių lietuvių kalba leidyba Mažojoje Lietuvoje klestėjo. Šie leidiniai, išspausdinti dideliais 20–30 tūkst. egzempliorių tiražais, pasikartojančiomis laidomis, spaustuvininkams teikė didelį finansinį pelną. Kaip tik ši produkcija O. fon Mauderodės spaudos įmonei leido plėstis. Knygelės, iš Tilžės pargabentos anapus Nemuno, į Didžiąją Lietuvą, čia, slaptose daraktorių mokyklose, buvo naudojamos ir kaip mokomoji literatūra. Jų savininkai,

nepaisydami spaudos draudimo, mėgdavo jas pažymėti nuosavybės įrašais – tausojo kaip brangų ir dvasinę, ir finansinę prasmę daiktą. Dabar šios knygelės vaizdžiai (ir graudžiai) liudija mums valstietiškosios knygos kultūros lygį.

O. fon Mauderodės spaustuvė išspausdino daug lietuvių literatūros kūrėjų, vėliau tapusių klasikais, veikalų: Vinco Kudirkos (*Laisvos valandos*, 1899), Maironio (*Terp skausmu į garbę*, 1895), *Apsakymai apie Lietuvos praeigą* (1891, pasirašyta St. Garnio ir Stanislovo Zanavyko slapyvardžiais), Lazdynų Pelėdos (*Kas priešius?*, 1900), Žemaitės (*Paveikslai*, 1901) ir kitų.

XIX amžiaus pabaigoje, nacionalinio atgimimo laikotarpiu vėl tapo populiaru Antano Strazdo (1760–1833) kūryba: 1884 metais O. fon Mauderodės spaustuvė išspausdino Juozo Gabrrio-Paršaičio (1880–1951) parengtas A. Strazdo *Giesmes svietiszkas ir szventas* – antrąją A. Strazdo poezijos laidą (pirmoji išėjo 1814 m. Vilniuje). Joje kai kurie A. Strazdo eilėraščiai papildyti naujais posmais. Populiarūs buvo dainų rinkiniai. Antai *Byrutės dainos* išėjo keturiomis laidomis įvairiose Mažosios Lietuvos spaustuvėse, dvi iš jų – O. fon Mauderodės: viena 1904 m. dar kontrafakciškai, kita tais pačiais metais – jau tikraisiais duomenimis. Kaip tik šioje spaustuvėje dienos šviesa išvydo Jono Basanavičiaus *Oškabaliun dainos* (1884) bei Mečislavo Davainio-Silvestraičio surinktos dainos (*Patarles ir dainos*, 1889), kiti tautosakos rinkiniai. Iš viso O. fon Mauderodės spaustuvėje 1884–1893 m. buvo išspausdinti penki J. Basanavičiaus veikalai.

Šioje spaustuvėje 1890 m. buvo išspausdinta pirmoji lietuvių literatūros istorija – Jono Šliūpo (1861–1944) *Lietuwiszkieji rasztai ir rasztininkai*. Joje įdėti Lauryno Ivinskio, Motiejaus Valančiaus, Mikalojaus Akelaičio, Jono Basanavičiaus ir kitų autorių portretai. Kaip tik šioje spaustuvėje 1901 m. Petro Kriaušaičio slapyvardžiu buvo išspausdinta ir pirmoji Jono Jablonskio lietuvių kalbos gramatika (*Lietuviškos kalbos gramatika*), kaip teigiama antraštiniame lape, vadovėlis „rašytojams ir skaitytojams“.

XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje ypač populiaru buvo taikomojo pobūdžio literatūra lietuvių kalba. Lietuviškai rašantys autoriai ėmėsi versti įvairius šviečiamojo turinio užsienio autorių veikalus ir juos pritaikyti lietuvių skaitytojams. Tokios nedidelės apimties knygelės išėdavo dideliais tiražais, buvo nebrangios ir mielai perkamos. Jų turinys labai platus: nuo spaudos atsiradimo aiškinimo, politikos dalykų iki patarimų praktiniais žemės ūkio bei įvairiais kitokiais klausimais. Ypač daug tokių patarimų knygelė Petro Nėrio slapyvardžiu (kriptonimu P. S.) yra parengęs Petras Vileišis: apie senovės istoriją (*Trumpa visotina istorija*, 1903), Joną Gutenbergą (*Apie Joną Gutenbergą*, 1900), kaip sodinti bulves (*Bulvių vaisinimas*, 1900) ir kt. – iš viso 25 veikalus. Kai kurias tokias knygeles P. Vileišis tik finansavo, o rengė kiti asmenys. Pavyzdžiui, kaip pinti baldus, parašė Antanas Macijauskas (1874–1950) (*Kaip reikia pinti rėčkos, baldai ir kiti...*, 1903), o apie tai, kaip išsigydyti „nuo girtybės“, buvo pasakojama iš lenkų kalbos išverstame G. Tiunelo veikale (vertėjas neišaiškintas) *Arielka yra nuodai* (1904). Jame įdėtos keturios spalvotos žmogaus organų iliustracijos. Knygelės O. fon Mauderodės spaustuvėje išėjo trys laidos (pirmoji, dar kontrafakcinė, – 1893 metais, kitos dvi – 1904 m.) trijų tūkstančių egzempliorių tiražu. Kai kurių tokių knygelė autorių iki šiol nėra žinomi. Pavyzdžiui, neišku, kas parašė tūkstančio egzempliorių tiražu išspausdintą *Kaip atsiginti nuo koleros* (1893): galbūt Stasys Matulaitis (1866–1956), o galbūt Adomas Sketeris (1859–1916). O štai veikalą apie Maskolijos politiką (*Maskolijos palitika su Europa ir katalikiszka bažnyczia*, 1895) parengė katalikiškos pakraipos JAV kultūros ir visuomenės veikėjas Aleksandras Burba (1854–1898). Visi šie nedideli leidinukai šiandien mums akivaizdžiai liudija ir O. fon Mauderodės spaudos įmonės techninį lygį: jie iliustruoti litografijomis (*Rankų šašėliai ir parinktieji žaislai*, 1907), juose gausu vinječių ir kitų leidinio tipografinę kokybę liudijančių ženklų.

O. fon Mauderodės leidykla-spaustuvė stengėsi neatsilikti nuo meninio Vakarų Europos leidybos pulso, jos leidiniai apipavidalinti tam laikui būdingu *art nouveau* stiliumi. Dideliu

5 tūkst. egzempliorių tiražu čia 1909 m. buvo išspausdinti Vinco Kudirkos (1858–1899) *Raštai* – klasikinis XX a. pradžios lietuviškosios knygos leidybos pavyzdys. Juos parengė tuomet JAV gyvenęs lietuvių visuomenės veikėjas, literatūros istorikas Juozas Gabrys-Paršaitis, finansavo Čikagoje veikusi „Tėvynės mylėtojų draugystė“. Šešiatomį apipavidalino du dailininkai: vinjetes piešė Mažosios Lietuvos kultūros veikėjas, dailininkas, architektas, pedagogas Adomas Brakas (1886–1956), iliustracijas sukūrė jo mokytojas, žymus lenkų–prancūzų dailininkas Edvardas Liovis (Edward Loevy, 1857–1911). A. Brakas – įvairiapusis Mažosios Lietuvos menininkas. Išgarsėjo savo režisuotais spektakliais, ypač Vydūno dramomis (iš viso pastatė 100 spektaklių, iš jų 14 – Vydūno), sukūrė šiems spektakliams dekoracijų, paliko tapybos ir grafikos darbų, reikėsi kaip architektas. A. Brakas laikomas vienu iš XX a. lietuviškosios knygos dailės pradininkų. Jis iliustravo daugelį Vydūno knygų, pasitelkdamas XX a. pradžios Europos knygoms būdingą *art nouveau* stiliškumą.

V. Kudirkos *Raštai* – ryškiausias XX a. lietuviškų knygų *art nouveau* (secesinio) stiliaus pavyzdys. Šešiatomiui pasirinktas nedidelis patogus formatas, daug iliustracijų (raižytinių tekstinių ir įklijų), skyriai pradedami inicialiniais raižiniais, daug vinječių (atsklandų, užsklandų, rėmelių). Daugiatomio leidinio antraštinis lapas dvispalvis, secesinio stiliaus rėmeliu, jame išryškėja estetinė knygos atvarto reikšmė. V. Kudirkos *Raštai* buvo platinami jau įrišti arba tik laikiniais viršeliais. Įrišama buvo įvairios spalvos kolenkoru (įklįjinta drobele), su subtiliais ornamentiniais išpaudais. Nors išleisti dideliu penkių tūkstančių egzempliorių tiražu, jau tuomet šie raštai buvo įvertinti knygos žinovų ir ieškomi. Zita Žemaitytė yra aprašiusi, kaip juos mėgino įsigyti tuomet dar jaunas menininkas, vėliau – vienas iš knygos meno korifejų, bibliofilas Paulius Galaunė (1890–1988):

Norėdamas papildyti savo biblioteką lituanistine literatūra, [P. Galaunė] klausė A. Rimkos, kur galima gauti ir kiek kainuoja „visi šeši tomai V. Kudirkos raštų“. A. Rimka jam pranešė, kad Lietuvoje raštų įsigyti negalima, galima tik gauti Tilžėje pas O. Mauderodę: „Turiu Tamstą paakinti, kad II, III ir IV tomai cenzūros uždrausti ir Rusijon jų nepraleis. Ar bus pardavinėjami likusieji 3 tomai atskirai ir kokia bus jiems kaina, nežinau...“ V. Kudirkos raštų P. Galaunė tuomet negavęs.“ (Žemaitytė 1988, 37).

Ši citata rodo V. Kudirkos raštų paklausą ir tas istorines aplinkybes, kokiomis šie raštai buvo platinami (atskiri tomai buvo uždrausti įvežti į Didžiąją Lietuvą). Šis šešiatomis – vienas meniškiausių ne tik O. fon Mauderodės, bet ir apskritai XX a. pradžios lietuviškos knygos leidybos pavyzdžių.

O. fon Mauderodės spaudos įmonėje buvo spausdinami trys Didžiąjai Lietuvai skirti periodiniai leidiniai. *Žemaičių ir Lietuvos apžvalgą* 1889–1896 metais leido (ir spausdino) kaip tik O. fon Mauderodės spaudos įmonė. Tai krikščioniškos krypties žurnalas, išeidavęs iš pradžių nereguliariai, vėliau – du kartus per mėnesį, paskutiniaisiais 1896 metais – kartą per mėnesį. Tiražas svyravo nuo 3000 egzempliorių iš pradžių iki 900 egzempliorių paskutiniaisiais metais. Nustoję eiti, atsiradus *Tėvynės sargui*. Didžiojoje Lietuvoje platintas nelegaliai. 1898–1890 m. redagavo Enzys Jagomastas (1870–1941), 1891–1892 m. – Mikelis Kiošis ir H. Wychmanas, 1891–1893 m. – Pranas Urbonavičius ir Juozas Angrabaitis (1859–1935), 1893–1896 m. – Kazimieras Pakalniškis (1866–1933). Be visuomeninės ir katalikiškos tematikos straipsnių, šiame žurnale buvo išspausdinta Maironio, Antano Baranausko, Vinco Pietario, Juozo Tumo-Vaižganto ir kitų lietuvių autorių grožinės literatūros kūriniai.

Varpą – literatūros, politikos ir mokslo žurnalą, įsteigtą Vinco Kudirkos ir bendraminčių, 1889–1905 m. leista Tilžėje ir Ragainėje 500–1000 egzempliorių tiražu, O. fon Mauderodės spaudos įmonė spausdino 1892–1895 metais. Žurnalas tęsė Jono Basanavičiaus leistos *Aušros*

tradicijas, skelbė nacionalinio išsivadavimo, liberaliausias, demokratines, socialdemokratinės idėjas. Pirmuosius savo literatūrinius kūrinius jame paskelbė V. Kudirka, Jonas Biliūnas, Lazdynų Pelėda (tikr. seserys Marija Lastauskienė ir Sofija Pšibiliauskienė), Šatrijos Ragana, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė ir kiti lietuvių autoriai, vėliau tapę literatūros klasikais. Žurnalas platintas ne tik Didžiojoje Lietuvoje, bet ir Vakarų Europoje, JAV. Platinimą organizavo Martynas Jankus (1858–1946).

Ūkininką – 1890–1905 m. Ragainėje ir Tilžėje 1000–2000 egzempliorių tiražu leistą mėnesinį žurnalą Didžiosios Lietuvos ūkininkams – O. fon Mauderodės spaudos įmonė spausdino nuo 1892 metų 4–5 numerio iki 1895 metų 20 numerio, t. y. ne visus ketverius metus. Žurnalą įsteigė *varpininkai*, pirmas oficialusis redaktorius (1890–1891) buvo M. Jankus, paskutinis (1904–1905) – Jurgis Šaulys (1879–1948). Be svarbių žemės ūkio ir visuomeninio pobūdžio straipsnių, žurnale buvo išspausdinta ir grožinės literatūros kūrinių: Žemaitės, Vinco Kudirkos, Lazdynų Pelėdos, Jono Biliūno ir kt.

Komerciniais tikslais O. fon Mauderodės spaudos įmonė spausdino ir užsakomąją literatūrą. Tarp tokių leidinių – Lietuvos socialdemokratų partijos atsišaukimai, Lietuvos komunistų partijos leidiniai. Atsišaukimai buvo leidžiami dideliais 20–30 tūkst. egzempliorių tiražais. Vien 1928–1932 m. įmonė išspausdino 20 Lietuvos komunistų partijos knygų ir du žurnalus. Šiuo metu šios knygelės yra bibliografinės retenybės: išspausdintos ant menkaverčio popieriaus greitai susidėvėdavo, tad dabar liko tik kolekcininkų ir bibliotekų rinkiniuose.

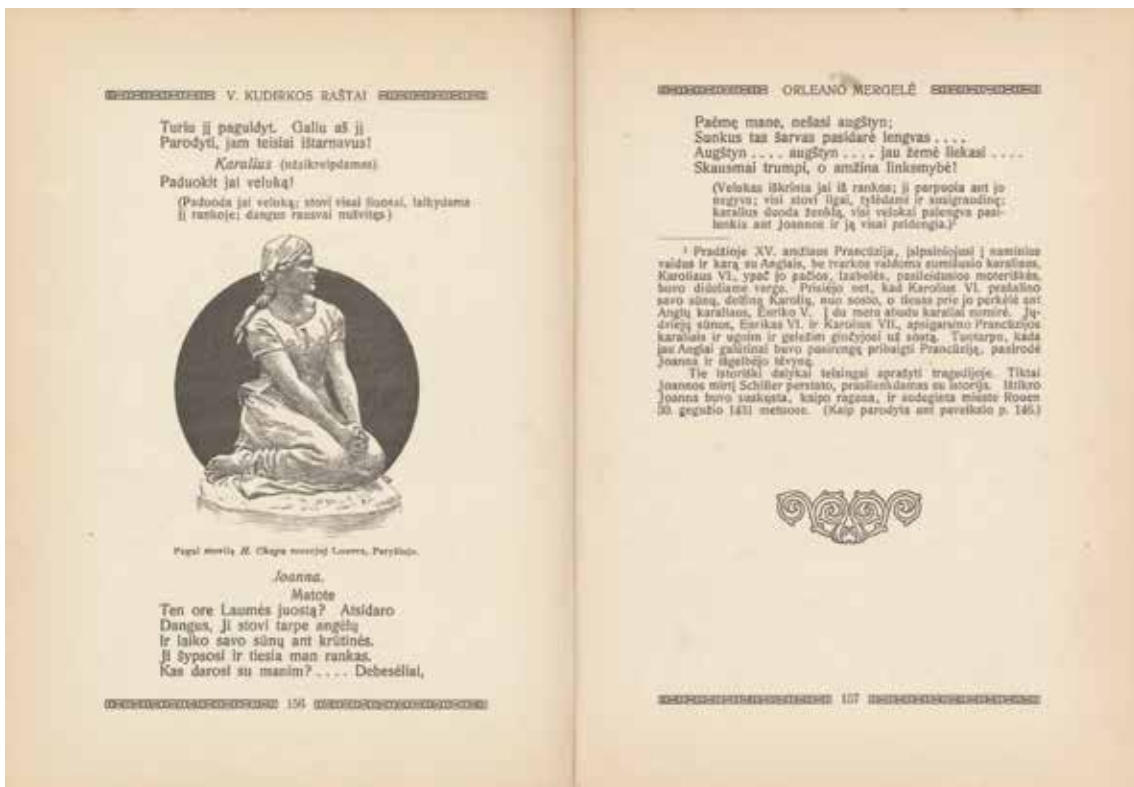
Aukštą O. fon Mauderodės spaudos įmonės lygį rodo spalvotų žemėlapių leidyba. Kiek tiksliai tokios kartografinės produkcijos čia buvo išspausdinta, nėra žinoma. Taip pat nežinoma, kiek jų dabar yra išlikusių įvairiose Lietuvos ir užsienio atminties institucijose. LMA Vrublevskių bibliotekoje saugomi du O. fon Mauderodės išleisti spalvoti XX a. pradžios Tilžės miesto planai. 1899 metų Tilžės miesto planas saugomas Prancūzijos nacionalinėje bibliotekoje Paryžiuje (*Europeana*).

O. fon Mauderodės nuopelnus lietuviškos knygos istorijai geriausiai atspindi jo *In memoriam* proga 1909 metų sausio 19-ąją *Naujoji lietuviškoji ceitungoj* išspausdinti žodžiai:

Mes, lietuvinkai, skaitom Otto v. Mauderodę prie anų vyrų, kuriems daug uždėkavoti turim; nėra nežiūrint ant to, kad jis didį skaitlių lietuviškų knygų dėl mūsų ir anos pusės lietuvių atspaudė, kuriems buvo spaudos valnybė užginta, buvo jis ir tas vyras, per kurio drąsą bei užstėmimų norą mes didžius ir dukart per nedėlę išėinančius laiškus [t. y. laikraščius] įgavom. <...> Otto v. Mauderodės nebier; ale jis yra sau paminklą statydinęs širdyje savo darbininkų, prietelių bei pažįstamų, kurs, geresnis už gelžinius ir marmorinius, gyvas pasiliks iki vėlesnių laikų.

Laiškas, rašytas ant firminio Oto fon Mauderodės spaudos įmonės susirašinėjimui skirto laiškų popieriaus su laimėtais medaliais. LMAVB RS F249-390

Vinco Kudirkos *Raštų* (1909) šešto tomo atvartas. Adomo Brako iliustracijos. LMAVB 3-49058/6

LITERATŪRA

- Espacenet* (patento nr. FR394730A). Žiūrėta 2023, gegužės 9. <https://worldwide.espacenet.com/patent/search/family/001439948/publication/FR394730A?q=otto%20von%20mauderode>.
- Europeana* („Uebersichts-Plan von der Kreis-Stadt Tilsit zusammengestellt... i J. 1899“). Žiūrėta 2023, gegužės 9. https://www.europeana.eu/lt/item/9200517/ark__12148_btv1b53029827x.
- Kaunas, Domas. 1987. *Mažosios Lietuvos spaustuvių 1524–1940 metais*. Vilnius: Mokslas.
- Kaunas, Domas. 1996. *Mažosios Lietuvos knyga: Lietuviškos knygos raida 1547–1940*. Vilnius: Baltos lankos.
- Kaunas, Domas. 2009. *Knygos kultūra ir kūrėjai: Istoriografiniai tyrimai ir vertinimai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Merkys, Vytautas. 1994. *Knygnešių laikai, 1864–1904*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
- Nauja lietuviška ceitunga*. 1909. „Otto v. Mauderode: [In memoriam]“. 1909, sausio 19.
- Žemaitytė, Zita. 1988. *Paulius Galaunė: Monografija*. Vilnius: Vaga.

ALMA BRAZIŪNIENĖ, KOTRYNA REKAŠIŪTĖ

The Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences

Otto von Mauderode's Publications in the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences

Summary

2022 marked the 170th birth anniversary of one of the leading 19th-century Lithuanian printers, Otto von Mauderode (1852–1909). To celebrate this occasion, the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences, from May 30 to June 30, 2022, ran an exhibition in his honour. The exhibits consisted of publications held by the Library: books, brochures, periodicals, proclamations, and maps. Von Mauderode's printing house was active in Tilsit (now Sovetsk, Kaliningrad region, Russia) in 1881–1944. It left a meaningful mark in the history of Lithuanian books. It produced almost all key Lithuanian publications of Lithuania Minor as well as about 800 publications intended for Lithuania Major. One of the main publishers printing Lithuanian books in Latin script (counterfeit publications) during the press ban, von Mauderode was known for his high standards in printing quality, especially in the artistic book design. He closely cooperated with various early-20th-century Lithuanian and American Lithuanian publishing houses, editorial offices, and bookstores (for instance, Marija Šlapelienė's Vilnius shop) and was also involved in the trade of Lithuanian books, owning a bookstore that sold not only his own, but also other publishers' publications. The versatile activities of von Mauderode's firm were recognized with various awards. This paper aims to discuss von Mauderode's path towards the image of “the prince among printers” and to look into his publications kept in the Library based on the materials displayed at the exhibition. The Library's collection of several hundred publications testifies to a broad scope of production and a high quality of published matter of von Mauderode's firm.

Keywords: Otto von Mauderode; history of printing; published matter; Tilsit; Lithuania Minor; Lithuania Major; press ban; counterfeit publications; periodicals; Vydūnas; *art nouveau*; Adomas Brakas; Vincas Kudirka; The Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences.

Iteikta 2023 m. rugėjį